

Ahlâk Varlığı Olarak İnsan

Varlığı, bilgisi, davranışları, evrendeki yeri, sınırları, amaçları ve diğer varlıklarla münasebetleri gibi birçok konuda “insan”, düşünce tarihinin ana konularından birisi olagelmıştır. Başka bir ifade ile tarihi süreç içinde evren ve varlığa dair sorgulamalar, bu soruların tam da merkezinde yer alan bilişsel varlığa yani insanın kendisine dönmüştür. Böylece düşünen, sorgulayan, paylaşan, bilen ve eyleyen varlık olarak insan evrendeki konumunu anlama çabasına girmiştir. Esasen insanın farklı varlık alanlarıyla ilgili bakış açısı ve bilinci, kendisini de nasıl anladığına dair ipuçları vermektedir. Bu bağlamda insan nedir? sorusuna verilecek cevapların biyoloji, tıp, psikoloji, sosyoloji, hukuk, doğa, metafizik, etik, siyaset, estetik, zihin, vs. çok geniş alanı kapsayan ilişkiler yumağı içinde çeşitlilik arz ettiği ve dolayısıyla farklı disiplinlerin, kendilerine özgü ilintilerine göre tanım yaptığı söylenebilir.

İnsan ‘nefs’e sahip olması bakımından canlı türünü, akla sahip olması bakımından da canlı türünün en üstün cinsini temsil etmektedir. Felsefe tarihinde insan, bedeniyle fiziğin; akli ve nefsiyle metafizik, epistemoloji, etik vb. alanların konusu olmuştur. Zamanla insan problemi sistemli bir şekilde ele alınarak felsefî antropoloji, insan felsefesi, kültür felsefesi, kültür antropolojisi gibi farklı disiplin adlarıyla incelenmeye başlamış ve insanı diğer varlıklardan ayıran en temel özelliğine dikkat çekilmiştir. En ayırıcı haslete yönelen tanım, insanı insan yapan özelliğe işaret etmek zorundadır. Bu açıdan “ahlâkîlik”, mümkün varlıklar içinde sadece insana özgü olduğu için ayırt edici nitelik olarak kabul edilmiştir.

Felsefi açıdan insan problemine eğildiğimizde bilmek, yapıp-etmek, değerlere sahip çıkmak, özgür olmak, iradeyle hareket etmek, adaletli olmak, tarihsel olmak, sevmek, çalışmak, eğitmek, eğitilmek, devlet kurmak, inanmak, konuşmak, sanat üretmek ve biyopsişik bir yapıya sahip olmak gibi insan kavramının kurucu unsurlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Buradaki temel hususların ahlâk alanıyla ilintili olduğu gözden kaçmamaktadır. Zira insan her şeyden önce ahlâkî bir varlıktır. Aliya İzzetbegoviç’in de dediği gibi “İnsan ahlâkî kurallara ait olmayan şeyler yapabilir ancak iyi ve kötünün olmadığı bir dünyaya ait olamaz yani ahlâkîlikten soyutlanamaz.” Üstelik ahlâksız olmak, insanî var oluşun gerçekleşmemesi anlamına gelir. Aslında düşünce sistemimizde insanın merkezde olmasının nedeni, dünyadaki bütün iyilik ve kötülüklerin insan odaklı olması ve çözümün de ancak bu merkezin iyileştirilmesi esasına dayandırılmasıdır. İnsan beden ve ruhtan meydana gelmiş olsa da, insanı insan yapan bedeni değil, ruhudur. Her iki varlık alanının birbiriyle ve diğer insanlarla olan iyi ilişkisi ahlâkın temel amaçlardandır. Nitekim beden ve ruh ilişkisinde esas alınan itidal konusu ahlâkî erdemlerin gerçekleştirilmesi ve yetkinliğe ulaşması noktasında önem arz etmektedir.

İnsanı bireysel ahlâk ya da toplumsal ahlâk üzerinden okumak ve anlamak muhtelif görüşleri çağrıştırmaktadır. Ancak insanın iyi olması için önce kendisini doğru yönetmesi gerektiğinin bilinmesi gerekmektedir. Kendisini yönetmede ilkeli ve ahlaklı olan insanın, toplumun iyiliği için de aynı doğrultuda olması beklenir. Buna fitrat, karakter, eğitim, aile,

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.
f.zehrapattabanoglu@kastamonu.edu.tr

çevre gibi unsurları da eklemek gerekir. Doğru bilginin doğru eylem ve davranışa dönüşmesi ve sonrasında alışkanlık haline gelmesi akıl, irade, niyet ve sorumluluk gibi faktörlerin dahilıyla gerçekleşir. Bu unsurlar da insanın en temel özelliklerindedir ve bir fiilin ahlâkî olup olmadığının değerlendirilmesinde önemli rolleri vardır.

İslam düşüncesinde insanın yeryüzünde “Allah’ın halifesi” şeklinde sembolik temsili, kendisine verilen değeri göstermektedir. Ancak diğer taraftan kötülüklerin kaynağı olarak da görüldüğü için çift kutuplu bu varlığın iyileştirilmesine odaklanmak gerekmektedir. Zira beden fâni, ruh bâki kabul edilmektedir. Bedenle ruh arasındaki ilişki yöneten-yönetilen ilişkisi olduğu için ruhun menfaatleri bedeninkinden üstün olup, ruhun hastalıklarından kurtarılması bedenın yaralarından kurtarılmasından daha önemlidir. Ruh, karakteri temsil ettiği için onu iyileştirmek ruhun iyileştirilmesine bağlıdır. Ruhun iyileştirilmesi ise, iyi davranışları alışkanlık haline getirmek ve kötülüklerden kaçınma şeklinde gerçekleşir. Bu minvalde İslâm düşüncesinin ilim-amel bütünlüğü ilkesine tabi olarak, insanın düşünce ve fiillerindeki uyumu gerçekleştirmesi gerekir. Bu sebeple insanın niyetine, düşüncelerine, söylediklerine, duygularına, davranışlarına ve alışkanlıklarına dikkat etmesi gerekir. Doğru bilgi ve değer konusu Allah’ın emirleri, yasakları ve nasihatleri şeklinde anlaşıldığında kişinin bu minval üzere kendisini geliştirmesi beklenir. İşte bu hakikatin peşinde yolculuğuna devam eden kişi, ahlâkını iyileştirme hususunda kararlı ve sebatlı olduğunda insan olma vasfını güncel tutuyor demektir.

Vesselam.